

Dani Rodrik: A közgazdaságtan menő. A „lehangoló tudomány” erényei és gyengéi

Fordította: Felcsúti Péter, Napvilág Kiadó, Budapest, 2020, 261 o.

A „közgazdaságtan menő” – hangzik el az állítás már a címben is. Mi más lehetne? Érdekes lenne erről megkérdezni azt a több százezer hallgatót, akik a világ különböző pontjain jelenleg is ezt tanulják, vagy azokat, akik már elvégeztek valamilyen közgazdasági képzést. Ugyanakkor ott vannak azok, akik nem kaptak közgazdaságtani oktatást, csak hallomásból ismerik ezt a tudományágat. Vajon ők mit gondolnak, ha azt a szót hallják, hogy közgazdaságtan? Menőnek gondolják, ahogyan a cím állítja, vagy inkább lehangolónak, ahogyan az alcímben szerepel? Rodrik nem foglal egyértelműen állást a kérdésben, azonban úgy véli, hogy a közgazdászok a laikusok számára csak nehézkesen tudják bemutatni a tudományterületet, ami miatt a kívülállók szemében hamis kép alakulhat ki a szakmáról. Ahogyan a szerző fogalmaz: „...amit a kívülállók leginkább hallanak a közgazdászoktól, az egysíkú hozsannázás, amivel a piacot, a racionalitást és az önző magatartást éltetik.” (11. o.)

A két csoport közötti kommunikáció fontosságára a 2008-as pénzügyi válság hívta fel a figyelmet, amikor a közvélemény a szakma felé fordult, és egyöntetűen kérdezte: „Hogyan nem látták előre a pénzügyi rendszer összeomlását?” Azóta számos tanulmány, könyv és film is feldolgozta az eseményeket, illetve igyekezett érthető formában elmagyarázni az összeomláshoz vezető folyamatot a laikusok számára. Emellett az utóbbi húsz évben számos, közgazdászok által laikusoknak szánt könyv jelent meg, amelyek egy adott témát vagy tudományágat mutatnak be. Ezek népszerűsége rávilágít arra, hogy a kívülállók is igénylik a közgazdasági gondolatok megismerését.

Rodrik, a Harvard Egyetem nemzetközi politikai gazdaságtan tanszékének profeszszora könyvében szellemes módon nyújt betekintést a közgazdasági modellezés világába. Nem a közgazdaságtan szűk fogalmát használja, ideveszi azokat a területeket is, amelyek statisztikai módszerekkel és modellekkel dolgoznak. Rodrik amellel érvel, hogy a modellek teszik a közgazdaságtant tudománnyá, mivel ezek világosan megfogalmazott hipotézisekből és előzetes feltevésekből indulnak ki, így az eredmények – még ha ellentmondásosak is – tesztelhetők lesznek, és végső soron bővítik ismereteinket a vizsgált jelenségről. Emiatt lényeges tisztázni azt, hogy mire jók a modellek, milyen előnyei és hátrányai vannak a használatuknak.

Nemcsak közgazdászoknak szól Rodrik könyve, hanem a szakmán kívülieknek is – a szerző nem titkolt célja a két csoport közötti kölcsönös megértés elősegítése. A közgazdászok számára a könyv összefoglalóan bemutatja, hogy miként kell kezelni a modelleket, valamint azt, hogy miképpen érdemes a mondanivalójukat előadni a szakmán kívüliek számára. A nem közgazdászoknak pedig segít eligazodni abban, hogy a közgazdászok állításait hogyan kell értelmezni kontextustól függően.

A könyv hat fejezete rendszerbe foglalva mutatja be a közgazdasági modelleket érintő általános nehézségeket, kezdve a kérdésfelvetéssel, a konkrét feltevéseket és módszertant érintő modellezési problémákon át az eredmények értelmezéséig. A szerző már a bevezetőben és a későbbi fejezetekben is közgazdasági példákkal, történetekkel, konkrét modellek bemutatásával illusztrálja a mondanivalóját. Ezek egyrészt felhívják a figyelmet a közgazdasági modellek sokszínűségére, másrészt rámutatnak, hogy a közgazdászok néha „beletalálnak”, néha pedig nem.

Rodrik az első fejezet címében felteszi a kérdést: Mire jók a modellek? A modellek használatával kapcsolatban leszögezi: a cél nem a valóság egy az egyben való „lemodellezése”. Talán ez a leggyakoribb félreértés, amikor a kívülről vagy akár az első- és másodéves egyetemisták először találkoznak a modellezés tudományával. Úgy gondolják, létezik *a* modell, amely a világ minden összefüggését tartalmazza, és így állít valamit annak működéséről. Rodrik kijelenti, hogy ilyen modell nem létezik, és nem is feltétlenül kell léteznie. Kimondja, hogy a közgazdászoknak csak a valóság egy szeletére kell koncentrálniuk, és azt kell célul kitűzniük, hogy a létező ok-okozati viszonyokat feltárják, és ezzel kapcsolatban valamilyen egyszerű összefüggést fogalmazzanak meg. A fejezetben helyet kap egy hosszabb fejtegetés a közgazdaságtan és a matematika kapcsolatáról, amely már hosszabb ideje foglalkoztatja a közgazdászokat (*Weintraub* [2002], *Katzner* [2003]). Rodrik azon az állásponton van, hogy a matematika térnyerése a közgazdaságtan területén egyszerűsítette az ok-okozati viszonyok megértését és leírását, de kiemeli, hogy a matematika csak eszköz, és nélküle is van közgazdaságtan.

A második fejezetben a szerző konkrét közgazdasági modelleken keresztül világít rá arra, hogy a közgazdaságtanban a legtöbb esetben a jelenségek megfigyelése vezet új modellek kidolgozásához. Ezekben az addigi intuícióval ellentétes eredményeket igyekeznek értelmezni, illetve a visszacsatolási mechanizmusokat elemzik. Ennek a gondolkodásnak remek példája az, hogy miként jutottak el a tökéletes verseny modelljétől az információs aszimmetriához és a viselkedési közgazdaságtan megszületéséhez. A szerző azzal jellemzi a közgazdaságtan fejlődését, hogy egyre több modell egyre inkább szélesíti az ismereteink körét. Így a szerző kiemeli, hogy a régieket leváltó új modellek nem jelentik a fejlődés egyetlen lehetséges irányát, hanem az egymás mellett létező – más-más kontextusban érvényes – modellek megjelenése is fejlődésnek tekinthető. Továbbá egy adott modell használata mond valamit arról, hogy mit gondol a használója a világ működéséről, milyen alapfeltevések szerepelnek a modellekben.

A Navigáció a modellek között címet viselő harmadik fejezetben Rodrik a modellválasztás fontosságát tárgyalja. A szerző négy szabályból álló gyűjteményt ad az olvasónak. Ezek segítenek a „melyik a legjobb modell?” kérdését egyszerűbb kérdésekre lebontani, míg végül láthatjuk, hogy a létező modellek közül melyik a leginkább

alkalmas az adott probléma vizsgálatára. A fejezetben Rodrik kiemeli és példákkal illusztrálja az előfeltevések, a hatásmechanizmusok, a várt és a váratlan következmények ellenőrzésének fontosságát a modellválasztás során.

A negyedik fejezetben Rodrik azt járja körül, hogy milyen jellegű kérdéseket vizsgálhat a közgazdaságtan. A kérdések három csoportját különbözteti meg, amelyek a következőkben foglalhatók össze.

1. Milyen csatornákon keresztül hat egyik tényező a másikkra?
2. Egy-egy történelmi esemény miért következhetett be? („Miért?” típusú kérdések.)
3. Időtlen kérdések, amelyek úgy jelennek meg a közgazdaságtanban, akárcsak a természeti törvények a fizikában.

Rodrik három példán: az elosztásmélet, az üzleti ciklusok és az egyenlőtlenség tárgyalásán keresztül világít rá arra, hogy az időtlen kérdések megválaszolása nehézkes a közgazdaságtanban. Az ezekkel foglalkozó elméletek megfogalmazhatnak hasznos ismereteket a világról, az ezekből származó gazdaságpolitikai ajánlások azonban kudarcba fulladhatnak, mivel nem veszik figyelembe a részleteket, a helytől és időtől függő feltételeket. Emiatt érdemesebb a másik két kérdéssel foglalkozni: kisebb problémák megoldására helyezni a hangsúlyt és hozzájuk kapcsolódó modelleket alkotni. Állítása szerint az egyes elméletek – például a játékelmélet vagy szerződéselmélet – is valójában a kisebb, konkrét kérdésekkel foglalkozó modellek gyűjteményei.

Az ötödik fejezetben a szerző a 2008-as pénzügyi válságot követő és a washingtoni konszenzus néven ismertté vált reformintézkedések példáján mutatja be, milyen az, amikor a nagyszabású elméletek és a népszerű modellek kudarcot vallanak, amikor a közgazdászok tévednek, mert az egyik modelltől azt gondolták, hogy az *a* modell. Ez a két példa azonban ismét felhívta a közgazdászok figyelmét arra, hogy nincs mindenre jó gazdaságpolitikai ajánlás, illetve modell. A szerző szerint a válságot követően „a megfelelő modellválasztás [...] a főhelyre került” (180. o.).

Az utolsó fejezetben Rodrik összefoglalja azokat a kritikai észrevételeket, amelyek általában érik a közgazdászokat és a szakmát. Említ olyan problémákat, amelyeket korábbi fejezetekben is tárgyalt: a modellek egyszerűségét, az irreális előfeltevések használatát, a kultúrák és a normák figyelmen kívül hagyását, a piac dicsőítését, illetve az előrejelzések bizonytalanságát. Ezek mellett a problémák mellett azonban Rodrik ebben a fejezetben az olyan szakmán kívülről származó kritikai észrevételeket tanulmányozza, mint az értékítélet szerepe és a pluralizmus hiánya. Az értékítéletekkel kapcsolatban főleg az önérdék szerepét tárgyalja. Az önérdékkövetés hangsúlyozása a közgazdaságtanban kedvez az ösztönzésalapú megoldások kidolgozásának, de gyakorlati példák bizonyítják, hogy ezek a valóságban nem mindig működnek. A pluralizmussal kapcsolatban a szerző úgy véli, hogy a szakmán kívüliek egysíkúak és az új ötletekkel szemben kirekesztőnek érzékelik a közgazdaságtant. Rodrik a viselkedési közgazdaságtan megjelenésétől az Acemoglu munkásságával összekapcsolódó terepkísérletekig számos példát hoz ennek megcáfolására.

Zárógondolatként Rodrik húsz parancsolatot fogalmaz meg: tízet a közgazdászok, tízet a laikusok részére, amelyek frappánsan összefoglalják a könyv tartalmát, és megjegyzendő üzenetként szolgálnak.

A közgazdászok számára ez a könyv összefoglalóan mutat be a közgazdasági modelleket övező számos kérdést, és talán eszükbe juttatja, hogy miért „menő” a közgazdaságtan. A laikusok számára pedig világossá teszi, hogyan érdemes kezelni a közgazdászok állításait és modelljeit.

Hivatkozások

KATZNER, D. [2003]: Why Mathematics in Economics? *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 25. No. 4. 561–574. o.

WEINTRAUB, E. [2002]: How Economics Became a Mathematical Science. Duke University Press, Durham–London, <https://doi.org/10.2307/j.ctv125jtwm>.

Takács Olga

Takács Olga a Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtani Intézetének tanársegédje (e-mail: olga.takacs@stud.uni-corvinus.hu).